

Η πορεία των χιλιαστικών αιρέσεων στην πρώτη Εκκλησία (Γεωργία Μουλοπούλου, πτυχιούχος στον Ελληνικό Πολιτισμό - μάστερ Θεολογίας)

/ [Πεμπτούσια](#)

(Προηγούμενη δημοσίευση: <http://www.pemptousia.gr/?p=167493>)

Στους πρώτους χριστιανικούς χρόνους πολλοί είναι οι λόγοι που συνεπικουρούν στην άνθηση του Χιλιασμού. Μερικοί από αυτούς είναι οι διωγμοί, που ενέτειναν την αναμονή του Μεσσία, η επακριβής ερμηνεία του βιβλίου της Αποκαλύψεως με την προαναγγελία του τέλους της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, καθώς και η επενέργεια των εσχατολογικών αντιλήψεων του Ιουδαϊσμού^[1].

Η εκκλησιαστική ορθόδοξη διδασκαλία αποδέχτηκε τον εσχατολογικό δυναμισμό του χιλιαστικού φαινομένου, απορρίπτοντας το ενθουσιαστικό στοιχείο του και την αριθμολογία του. Επίσης, δεν περιορίζει την έλευση του Χριστού – Μεσσία σε χίλια έτη ούτε διαχωρίζει την καθολική ανάσταση των νεκρών από την πρώτη ανάσταση των δικαίων σύμφωνα με τις χιλιαστικές απόψεις[2].

Πέραν των αιρεσιάρχων, για τους οποίους θα γίνει λόγος παρακάτω, υπήρξαν και εκκλησιαστικοί συγγραφείς και Πατέρες των πρώτων χριστιανικών χρόνων που ασπάσθηκαν χιλιαστικές πεποιθήσεις, χωρίς όμως να προβαίνουν σε ακραίες θεωρίες όπως εκείνες της διδασκαλίας των αιρετικών. Σε αυτούς του Β' αιώνα συγκαταλέγονται ο συγγραφέας της Επιστολής Βαρνάβα[3], ο Ποιμένας του Ερμά[4], ο συγγραφέας της Β' Κλήμεντος[5], ο Παπίας Ιεραπόλεως της Φρυγίας[6], ο Ιουστίνος ο μάρτυρας[7], ο Μελίτων Σάρδεων, ο Ειρηναίος Λουγδούνου[8], ο Τερτυλλιανός[9], ο Ιππόλυτος Ρώμης[10], ο Μεθόδιος Ολύμπου της Λυκίας[11] και ο Λακτάντιος[12]. Μάλιστα από τους προαναφερθέντες, ο Παπίας, ο Ιουστίνος, ο Μεθόδιος Ολύμπου, ο Ειρηναίος Λουγδούνου αλλά και ο Απολλινάριος Λαοδικείας ερμηνεύουν κατά γράμμα τα χίλια έτη[13] και όχι με την ιουδαϊκή αιρετική έννοια [14].

Από τους αιρετικούς χιλιαστικές ιδέες είχαν υιοθετήσει οι Εβιωνίτες[15], ο Κήρινθος[16], ο Κομμοδιανός, ο Βικτωρίνος[17], ο Νέπως[18], ο Κορακίων. Επίσης στους πολέμιους του Χιλιασμού συναντώνται αιρετικοί σαν τους γνωστικούς[19], τον Μαρκίωνα[20] και τους Μοντανιστές[21]. Αντίδραση στις χιλιαστικές θεωρήσεις του Χριστιανισμού συναντώνται από τον Ρωμαίο πρεσβύτερο Γάιο[22], τον Β' αιώνα, στην Αλεξάνδρεια από τον Ωριγένη[23] και τον Διονύσιο Αλεξανδρείας[24] κατά τον Γ' αιώνα[25] καθώς και από τον ιερό Αυγουστίνο[26] τον Ε' αιώνα. Μάλιστα ο τελευταίος υποστήριξε ότι η χιλιετία αποτελεί για την Εκκλησία την περίοδο εντός της ιστορίας μεταξύ των δύο παρουσιών του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού, κάτι που συμβιβάζεται και με τα όσα γράφει στην Α' Κορ. 15, 22-24 ο Παύλος[27].

[1] Μπέγζος, (1995⁴), *Όπ.π.*, σ. 188.

[2] Μπέγζος, (2011), *Όπ.π.*, σ. 251.

[3] Επιστολή Βαρνάβα 15: 1-9. Ο συγγραφέας της επιστολής Βαρνάβα, ο οποίος είναι ανώνυμος, απευθύνει την επιστολή του σε άγνωστη χριστιανική κοινότητα. Στην επιστολή γίνεται λόγος για τη Διαθήκη που έδωσε ο Θεός στον Μωυσή και για τη «Διαθήκη Κυρίου Ιησού». Στη δεύτερη διαθήκη φαίνεται το θείο έλεος για όσους είχαν αθετήσει την πρώτη και όσους τήρησαν τον θείο λόγο της νέας

διαθήκης που θα αποτελέσουν «λαόν άγιον». Επίσης, στην επιστολή Βαρνάβα όπως και στον Ποιμένα του Ερμά γίνεται λόγος για τις «δύο οδούς» του φωτός και του σκότους, της ζωής και του θανάτου» Η περί δυο οδών διδασκαλία συναντάται σε ιουδαϊκά και σε κείμενα της ελληνικής γραμματείας. Ο Χριστός άλλωστε δίδαξε: « Εισέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης· ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς. τί στενὴ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσιν οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν» (Ματθ. 7, 13-14). Η επιστολή του Βαρνάβα, διακρίνεται και από μια θεολογική πρόταση. Για να πολεμήσει την ιουδαϊκή λατρεία και την επίδραση που είχε στη χριστιανική ζωή χρησιμοποίησε την αλληγορία για να υποτιμήσει την Παλαιά Διαθήκη. Πίστευε πως η Παλαιά Διαθήκη είχε αξία μόνο στον καιρό της. Επειδή την επιστολή την αναφέρει πρώτος ο Κλήμης ο Αλεξανδρεὺς, πιθανῶς να γράφηκε πριν από το ἔτος 160, και λόγω της αλληγορικής της χρήσης συμπεραίνεται ὅτι τόπος συγγραφῆς της επιστολῆς εἶναι ἡ Αἴγυπτος. Ο Harnack πιστεύει πως ἡ συγγραφή της επιστολῆς πρέπει χρονολογικά να τεθεῖ μεταξύ του 80 και 130, διότι ο συγγραφέας φαίνεται πως δεν εἶχε προσωπική σχέση με τους Αποστόλους, και ἐπίσης ὄχι μετὰ το ἔτος 130 διότι αγνοεῖ τον Μαρκίωνα και τους γνωστικούς. Βλ. Σκουτέρης, *Ὁπ.π.*, σ. 178, 185, 209, 211-212. *Επιστολή Βαρνάβα*, ΒΕΠΕΣ, στο Κλήμης ο Ρώμης (Μέρος Β΄) - Διδαχὴ των Δώδεκα Αποστόλων - Βαρνάβα Επιστολή - Η Προς Διόγνητον Επιστολή-Ιγνάτιος, τ. 2, (Αθήναι: εκδ. Αποστολική Διακονία, 1955), σ. 223-226. R. A. Kraft, *Barnabas and the Didache: Volume 3 of The Apostolic Fathers: A New Translation and Commentary*, (New York: ed. by Robert Grant.: Thomas Nelson and Sons, 1965), p. 35.

[4] Βλ. Φειδάς, *Ὁπ.π.*, σ. 78-79. Ο Ερμάς με το σύγγραμμά του «Ποιμὴν» θέλει να τονίσει ὅτι ἡ αυθεντικὴ παράδοση της Εκκλησίας κινδυνεύει ἀπὸ τὴν αμαρτία. Αυτὸς ὁ λόγος ἀποτελεῖ προτροπὴ για μετάνοια των ἀνθρώπων, καθὼς ἀναμένονται οἱ ἔσχατοι καιροί. Το προφητικὸς φύσεως ἔργο περιλαμβάνει 5 ὁράσεις, 12 ἐντολές και 10 παραβολές. Στο ἔργο διαφαίνεται ἡ ἐμμονὴ του συγγραφέα για τὴ συγχώρηση των βαριῶν ἀμαρτημάτων που ἐπιτρέπει ἡ Εκκλησία και για τὴ διαφθορά της. Ο Ερμάς εἶναι ἠθικολόγος και προσαρμόζει τὴ θεολογία, ἡ ὁποία κατέχει τὴ δεύτερη θέση στο σύστημά του, στη λογικὴ του ἡθους για να καταδείξει τὴν ἠθικὴ του διδασκαλία. Ταυτίζει τον Υἱὸ του Θεοῦ με τον θεῖο Νόμο που δόθηκε ἀπὸ τον Ἀρχάγγελο Μιχαήλ. Φαίνεται να ὑπάρχει ταύτιση του Νόμου, του Υἱοῦ, και του Ἀρχαγγελοῦ Μιχαήλ, ἡ ὁποία οδηγεῖ σε μια ἀγγελολογικὴ Χριστολογία. Η θεώρηση του Ερμά ὅτι ὁ Θεὸς Πατὴρ και τὸ Ἅγιο Πνεῦμα συνιστοῦν δυάδα, με τὸ Ἅγιο Πνεῦμα να κατοικεῖ σε σῶμα ἀνθρώπου που ἀποτελέσει τὸ πρόσωπο του Χριστοῦ, χαρακτηρίζεται ὡς «πνευματολογικὴ» Χριστολογία. Σε αὐτές τις ἀπόψεις του Ερμά εἶχε ἐπιχειρηθεῖ να δοθοῦν διαφορὲς

ερμηνείες. Με τον όρο «Άγιον Πνεύμα» που χρησιμοποιεί εννοεί τον Θεό -Υιό, τον Υιό πριν από την ενανθρώπησή του και όχι το τρίτο πρόσωπο της Αγίας Τριάδος. Πιστεύει, επίσης, ότι η δημιουργία των πάντων από τον Θεό είχε ως σκοπό την Εκκλησία και την αντιλαμβάνεται ως προγενέστερη όλων των κτισμάτων. *Ποιμήν του Ερμά*, ΒΕΠΕΣ, στο Πολύκαρπος Σμύρνης - Ερμάς - Παπίας - Κοδράτος - Αριστείδης - Ιουστίνος (Μέρος Α΄), τ. 3, (Αθήναι: εκδ. Αποστολική Διακονία, 1955), σ. 31-35. Επίσης, Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 178-180, 188-189. D. I. Baker, *The Shepherd of Hermas: A Socio-Rhetorical and statistical-linguistic study of authorship and community concerns*, (Cardiff 2006), p. 118 - 127.

[5] Στη Δευτέρα Επιστολή Κλήμεντος επισημαίνεται ότι όσοι πορεύονται στη ζωή σύμφωνα με το θέλημα του Θεού είναι αυτοί που θα ανήκουν στην Εκκλησία Του. Αντίθετα, όσοι δεν είναι μιμητές της ζωής του Χριστού δεν θα έχουν τη δυνατότητα μιας εν Χριστώ ζωής. Είναι επιλογή του κάθε ανθρώπου αν θα προτιμήσει η ζωή του να έχει αναφορά της τον Χριστό. Βλ. Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 188.

[6] Ο Ευσέβιος Καισαρείας γράφει σχετικά με τον Παπία: «καὶ ἄλλα δὲ ὁ αὐτὸς ὡς ἐκ παραδόσεως ἀγράφου εἰς αὐτὸν ἤκοντα παρατέθειται ξένας τέ τινας παραβολὰς τοῦ σωτῆρος καὶ διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ τινα ἄλλα μυθικώτερα· ἐν οἷς καὶ χιλιάδα τινὰ φησιν ἐτῶν ἔσσεσθαι μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, σωματικῶς τῆς Χριστοῦ βασιλείας ἐπὶ ταυτησὶ τῆς γῆς ὑποστησομένης· ἃ καὶ ἠγοῦμαι τὰς ἀποστολικὰς παρεκδεξάμενον διηγήσεις ὑπολαβεῖν, τὰ ἐν ὑποδείγμασι πρὸς αὐτῶν μυστικῶς εἰρημένα μὴ συνεορακότα. σφόδρα γάρ τοι σμικρὸς ὢν τὸν νοῦν, ὡς ἂν ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων τεκμηράμενον εἰπεῖν, φαίνεται, πλὴν καὶ τοῖς μετ’ αὐτὸν πλείστοις ὅσοις τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῆς ὁμοίας αὐτῷ δόξης παραίτιος γέγονεν τὴν ἀρχαιότητα τάνδρὸς προβεβλημένοις, ὡσπερ οὔν Εἰρηναῖω καὶ εἴ τις ἄλλος τὰ ὅμοια φρονῶν ἀναπέφηνεν», Ευσέβιος Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία* III, 39.11-14

[7] Ιουστίνος Μάρτυρας και Φιλόσοφος, *Πρὸς Τρύφωνα Ἰουδαῖον Διάλογος*, 80,81, 109. J.C. Gregory, *The Chiliastic Hermeneutic of Papias of Hierapolis and Justin Martyr compared with later Patristic Chiliastics* (Doctoral Thesis: Baylor, 1983), pp. 83-126.

[8] Ειρηναῖος Λουγδούνου, *Κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων*, V, 33, 3-4.

[9] Τερτυλιανός, *Κατὰ Μαρκίωνα*, III, 24.

[10] Ιππόλυτος Ρώμης, *Υπόμνημα εἰς Δανιήλ*, IV, 23.

[11] Μεθόδιος Ολύμπου, *Συμπόσιον*, ΙΧ,1.

[12] Σ. Δεσπότης, υπό έκδοση έργο, *Χιλιασμός στην Αποκάλυψη του Ιωάννη και στα πρώτα Βυζαντινά Υπομνήματα 5-6^ο αι*, σ. 3.

[13] Δεσπότης, (2010), *Όπ.π.*, σ. 329.

[14] Μπρατσιώτης, (1992), *Όπ.π.*, σ. 283.

[15] Ο όρος «Εβιωναίοι» (Εβιωνίτες) σημαίνει «φτωχοί». Κατά τους Ιππόλυτο, Τερτυλλιανό, Ωριγένη, Ευσέβιο και Επιφάνιο προέρχεται από την εβραϊκή γλώσσα και αναφέρεται από αυτούς σε κάποιον υποτιθέμενο ιδρυτή Ebion. Σύμφωνα με τον Johannes Weiss, η μορφή αυτή είναι μια δική τους δημιουργία, γιατί το όνομα προέρχεται από την ελληνιστική μορφή του ebionim (= «οι πτωχοί»). Σύμφωνα με τον Ωριγένη και τον Ευσέβιο Καισαρείας, υπήρχαν δυο μερίδες Εβιωναίων, οι οποίες δέχονταν τον Χριστό, τον Ιουδαϊκό Νόμο και τον τρόπο ζωής. Η διαφορά τους βρίσκεται στο ότι η μια μερίδα (Ιουδαίοχριστιανοί Ναζωραίοι) αποδεχόταν την εκ Παρθένου γέννηση του Χριστού ενώ η άλλη όχι. Σύμφωνα με τον Ευσέβιο, η πρώτη μερίδα των Εβιωναίων δεν δεχόταν την προούπαρξη του Χριστού, ενώ η δεύτερη τον θεωρούσε απλό άνθρωπο. Στο σύστημα των Εβιωναίων ο Χριστός εμφανίζεται ως προφήτης, απεσταλμένος του Θεού, για να κηρύξει τη βούλησή Του. Σκοπός της αποστολής του δεν ήταν η σωτηρία του ανθρώπινου γένους, αφού του λείπει η θεότητα, αλλά να στηρίξει τον Νόμο. Βλ. Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 287, 291, και Ν. Ματσούκας, *Ορθοδοξία και αίρεση στους εκκλησιαστικούς συγγραφείς του Δ', Ε', ΣΤ' αιώνα*, (Θεσσαλονίκη: εκδ. Π. Πουρναρά, 1992²), σ. 126-127. Για τον όρο «Εβιωναίοι» πρβλ. Weiss, *Όπ.π.*, σ. 469.

[16] Ευσέβιος Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία* VII, 25.6. «Ο Κήρινθος εξέλαβε τη χιλιετή βασιλεία εντελώς σαρκικά, κάτι που προκάλεσε την αντίθεση του Γάιου του Ρωμαίου (Ευσεβίου Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, III, 28) και του Ωριγένη (Περί Αρχών II,11)», Δεσπότης, (2010), *Όπ.π.*, σ. 329.

[17] Βλ. Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 150.

[18] Ευσέβιος Καισαρείας, *Εκκλησιαστική Ιστορία* VII, 24.4.

[19] Ο Γνωστικισμός είναι ένα πολύπλοκο θρησκευτικό σύστημα, το οποίο έκανε την εμφάνισή του τον 2ο αιώνα. Γεννήθηκε σε ένα ιουδαίοχριστιανικό περιβάλλον και εξελίχθηκε με τις αρχές της ελληνικής Φιλοσοφίας. Σύμφωνα με τον Harnack, χαρακτηρίζεται ως «οξύς εξελληνισμός του Χριστιανισμού». Θεμέλιο του Γνωστικισμού είναι η γνώση. Σύμφωνα με τη θεωρία των γνωστικών, η εν Χριστώ

σωτηρία αποσυνδέεται από τον λυτρωτικό και ιστορικό χαρακτήρα της και εντάσσεται σε μια κοσμολογικής εξελίξεως διαδικασία. Ως αποτέλεσμα συγκρητισμού, δεν οργανώθηκε σε ένα ενιαίο σύστημα. Βλ. Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 55, 151-152. Πρβλ. Αν. Μαράς, Ηλ. Τεμπέλης, Χρ. Τερέζης, Σ. Τριαντάρη, *Η Ορθοδοξία ως Κληρονομιά. Θεολογία και Φιλοσοφία στην Εποχή των Πατέρων*, τ. Γ', (Πάτρα: εκδ. ΕΑΠ, 2008), σ. 25-26. Και Ι. Ζηζιούλας, *Ελληνισμός και Χριστιανισμός. Η Συνάντηση των Δυο Κόσμων*, (Αθήνα: εκδ. Αποστολική Διακονία, 2003), σ. 147, 148.

[20] Ο Μαρκίων, γεννημένος στα τέλη του πρώτου αιώνα, καταγόταν από τη Σινώπη του Πόντου και ήταν γιος του επισκόπου της Σινώπης. Επηρεάστηκε από τη διδασκαλία του γνωστικού Κέρδωνα, ο οποίος ενστερνιζόταν την ύπαρξη δυο θεών (δυϊστική), ενός υπερβατικού (αγαθός θεός) και ενός δημιουργού (δίκαιος θεός της Παλαιάς Διαθήκης). Ο δημιουργός Θεός αγνόησε τον λυτρωτικό χαρακτήρα της σταυρικής θυσίας του Χριστού και τον καταδίκασε σε θάνατο. Υποστήριζε, επίσης, ότι ο Χριστός δεν γεννήθηκε από την Παρθένο Μαρία ούτε έζησε ως Ιουδαίος, αλλά ήρθε στη ζωή ως ενήλικας. Ο Μαρκίων ήταν ο μόνος από τους γνωστικούς ο οποίος δέχθηκε το λυτρωτικό θείο μυστήριο της σταυρώσεως του Ιησού. Όταν ανέπτυξε τις αιρετικές του δοξασίες, ίδρυσε και την μαρκιωνιτική εκκλησία, η οποία διαλύθηκε στο τέλος του τρίτου αιώνα. Η ενέργειά του αυτή θεωρήθηκε κίνδυνος για τη Χριστιανική Εκκλησία. Βλ. Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 159-161. Επίσης, Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 324-325.

[21] Μπέγζος, (1995⁴), *Όπ.π.*, σ. 189. Επίσης, Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 150 και Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 344. Ο Μοντανισμός αποτέλεσε σοβαρή απειλή αλλοίωσης της αυθεντικότητας του Χριστιανισμού κατά τους πρώτους αιώνες. Είχε ως βάση την τήρηση αυστηρών κανόνων στη ζωή της Εκκλησίας. Το στοιχείο που χαρακτήριζε αυτήν την τάση ήταν η προσδοκία για το τέλος του κόσμου. Βλ. Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 142.

[22] Ο Ρωμαίος πρεσβύτερος Γάιος καταπολέμησε το είδος του σαρκικού Χιλιασμού. Βλ. Α. Μ. Παπαδόπουλος, *Σύγχρονες Αιρέσεις «Θρησκευτικά» Κινήματα Νέα Εποχή*, (Θεσσαλονίκη: εκδ. Π. Πουρναρά, 2005³), σ. 199.

[23] Ωριγένης Αλεξανδρείας, *Περί Αρχών* II, 11.2. L. Berkoff, *The History of Christian Doctrines* (Grand Rapids: Baker, 1937), p. 11, 262. Ο Ωριγένης γεννήθηκε περί το 185 και πέθανε το 254. Απέκτησε ευρεία φιλοσοφική μόρφωση στην Αλεξάνδρεια. Υπήρξε μαθητής και διάδοχος του Κλήμεντος στη Σχολή Αλεξανδρείας. Ήταν μια εξαιρετική πνευματική προσωπικότητα, τολμηρός στις θεολογικές του προσεγγίσεις και αναζητήσεις. Τη Βασιλεία του Θεού την παρουσιάζει σαν κάτι που θα συμβεί στις ψυχές των πιστών και όχι στον χώρο και

στον χρόνο. Ως πολέμιος του Γνωστικισμού προσπάθησε να αποκρούσει τις πλάνες τους μέσω της σύζευξης Φιλοσοφίας και Θεολογίας. Στη διδασκαλία του χρησιμοποίησε ως μέθοδο την αλληγορική ερμηνεία της Αγίας Γραφής και την ιερή Παράδοση, ενώ ως φιλοσοφικό υπόβαθρο την νεοπλατωνική φιλοσοφία. Κατά τον Ωριγένη ο Λόγος έχει προσωπική υπόσταση, είναι ομοούσιος προς τον Πατέρα και αποκαλύπτει τον Θεό στον κόσμο. Ο Λόγος είναι Θεός. Αναζητώντας ορθές θεολογικές απαντήσεις για τη μεθοδολογία των γνωστικών δεν απέφυγε σοβαρές εκτροπές από την πίστη της Εκκλησίας. Οι αποκλίσεις που συναντάμε στα έργα του προκάλεσαν διαμάχες και καταδικάστηκαν από την Εκκλησία. Βλ. Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 229-232,239. Επίσης, Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 622-623. Πρβλ. Αν. Μαράς, Ηλ. Τεμπέλης..., κ.ά, *Όπ.π.*, σ. 45. Ν. Κον, *Αγώνες για την Έλευση της Χιλιετούς Βασιλείας του Θεού: Επαναστάτες Χιλιαστές και Μυστικιστές Αναρχικοί του Μεσαίωνα*, μτφρ. Βασίλης Τομανάς, (Αθήνα: εκδ. Νησίδες, 2006), σ. 25-26, Ωριγένης Αλεξανδρείας, *Κατά Κέλσου*, ΒΕΠΕΣ, τ., 9, (Αθήναι: εκδ. Αποστολική Διακονία, 1956), σ. 13-14, 29-31,33. P. Martens, *Origen and Scripture: The Contours of the Exegetical Life*, (Oxford: Oxford University Press, 2012).

[\[24\]](#) Ο Διονύσιος Αλεξανδρείας, μαθητής του Ωριγένη, διακρινόταν για την άρτια θεολογική του κατάρτιση. Πολέμιος του Σαβελλιανισμού (τον 3ο αιώνα, η διδασκαλία του Σαβέλλιου καταδικάστηκε ως αιρετική, σύμφωνα με την οποία η Αγία Τριάδα δεν ήταν κατ' ουσίαν τρισυπόστατη. Η τριάδα των προσώπων αναφέρεται στις διαδοχικές σχέσεις τού ενός Θεού προς τον κόσμο και όχι στην ουσία της θεότητας. Πατήρ, Υιός και Άγιο Πνεύμα αποτελούν τρεις διαφορετικούς τρόπους αποκάλυψης του ενός Θεού. Με το πρόσωπο του Πατέρα είναι ο δημιουργός του κόσμου και νομοθέτης της Παλαιάς Διαθήκης, με το πρόσωπο του Υιού είναι ο Λυτρωτής και με το πρόσωπο του Αγίου Πνεύματος είναι αυτός που δίνει ζωή στην Εκκλησία). Παρόμοια, ο Μοναρχιανός Παύλος του Σαμοσατέως, επίσκοπος Αντιοχείας το 260 μ.Χ., δεχόταν την απόλυτη μοναρχία του Πατρός και θεωρούσε τον Υιό και το Άγιο Πνεύμα απρόσωπες δυνάμεις του Θεού. Ο Διονύσιος χρησιμοποίησε τον όρο «υπόστασις» και όχι τον όρο «πρόσωπον», για να αποκλείσει τη σύγχυση στα τρία πρόσωπα της Αγίας Τριάδος από τον Σαβέλλιο. Επίσης, υποστήριξε πως ο Υιός είναι δημιούργημα του Πατρός εν χρόνω, συνεπώς ετερούσιος του Πατρός. Ατυχείς διατυπώσεις για τις οποίες ο Διονύσιος κατηγορήθηκε από τον Ρώμη Διονύσιο. Στην πραγματεία του «Έλεγχος και Απολογία» αναπτύσσεται η διδασκαλία του για τον Λόγο και τη σχέση του προς τον Πατέρα, η οποία θεωρήθηκε ορθόδοξη και στη Ρώμη, γι' αυτό σταμάτησε και η διαμάχη. Επίσης σε κείμενό του προς τον Νέπωνα, ο Διονύσιος καταρρίπτει τη διδασκαλία του περί Χιλιασμού και επανέφερε στην Εκκλησία του Χριστού τον Κορακίωνα. Βλ.Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 243-249. Επίσης, Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 344-345, 628-629. Πρβλ. Α. Δ. Δελημάνη, «*Η Αίρεσις του Οικουμενισμού*». *Η Εν Χριστώ Σωτηρία. Αι Αιρέσεις και η Παναίρεσις του Οικουμενισμού*, (

Αθήναι: εκδ. ΕΚΠΑ, 1972), σ. 41. Ωριγένης Αλεξανδρείας, *Κατά Κέλσου*, ΒΕΠΕΣ, τ., 9, *Όπ.π.*, σ. 196-197.

[25] Π. Τρεμπέλας, *Δογματική της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας*, τ., Γ', (Αθήναι: εκδ. ο Σωτήρ, 1961) σ. 448.

[26] Αυγουστίνος Ίππωνος, *Περί Χριστιανικού Δόγματος*, III, 30-37. Του ιδίου, *Η πολιτεία του Θεού*, ΧΧ: 6-13. Ο Ιερός Αυγουστίνος υπήρξε αρχικά οπαδός και έπειτα πολέμιος του Μανιχαϊσμού. Βλ. Φειδάς, *Όπ.π.*, σ. 150. Ο Αυγουστίνος στο έργο του «Η πολιτεία του Θεού» αντιμετωπίζει το πρόβλημα του Χιλιασμού, αφού ασχολήθηκε με τη συλλογική εξέλιξη της θρησκευτικής ιστορίας του κόσμου. Τις χιλιαστικές τάσεις τις προσάρμοσε στις έξι ημέρες της δημιουργίας. Έξι περιόδους της ιστορίας με το εξής σχήμα: Πρώτη περίοδος από τον Αδάμ ως το Νώε, δεύτερη από τον Νώε ως τον Αβραάμ, τρίτη από τον Αβραάμ ως τον Δαβίδ, τέταρτη από τον Δαβίδ ως τη βαβυλώνια αιχμαλωσία, πέμπτη από την αιχμαλωσία έως τον Χριστό και έκτη από το Χριστό ως το τέλος του κόσμου. Τα χρονικά αυτά διαστήματα, εκτός από το έκτο που έχει άγνωστη διάρκεια, έχουν συγκεκριμένα χρονικά όρια, όχι όμως αναγκαστικά και την ίδια χρονική διάρκεια. Ο Αυγουστίνος συνοψίζει τη χιλιαστική θέση. Όσοι βασίστηκαν στον αριθμό των χιλίων ετών που θα έπρεπε να υπάρχει για τους αγίους κάποιο είδος σαββατισμού, μίλησαν για πρώτη ανάσταση. Μια ιερή ανάπαυλα μετά τις δοκιμασίες έξι περιόδων, δηλαδή έξι χιλιάδων χρόνων από καταβολής κόσμου εξαιτίας της μεγάλης αμαρτίας, για την οποία εκδιώχθηκε ο άνθρωπος από τον Παράδεισο και αντιμετώπισε τη θνητή ζωή. Μόλις συμπληρωθούν τα έξι χιλιάδες χρόνια σαν έξι μέρες, έρχεται η εβδόμη, το Σάββατο, δηλαδή τα τελευταία χίλια χρόνια των αγίων που αναπαύονται για να τελέσουν το Σάββατο. Αυτή η γνώμη, λέει ο Αυγουστίνος, θα μπορούσε να γίνει αποδεκτή ως ένα σημείο, αν υπήρχαν και πνευματικές χαρές που θα απολάμβαναν οι άγιοι ενώπιον της παρουσίας του Κυρίου, εκείνο το Σάββατο. Ο Αυγουστίνος καταδικάζει τα λεγόμενα για ατελείωτα γεύματα, τα οποία γίνονται πιστευτά μόνο από ανθρώπους σαρκικούς. Εδώ υπάρχει ένας Χιλιασμός που ο Αυγουστίνος τον καταδικάζει απόλυτα. Είναι η χρονική αντίληψη μιας ζωής με πολλαπλάσιες απολαύσεις των σαρκικών ανθρώπων που δεν έχουν άλλο να δουν στο χριστιανικό ιδεώδες. Υπάρχει και ο Χιλιασμός που δέχεται την πνευματική βασιλεία του Θεού πάνω στη Γη, άποψη που είχε δεχθεί ο Αυγουστίνος. Τι γίνονται τα χίλια χρόνια της Αποκαλύψεως; Πρόκειται για την έκτη χιλιετηρίδα, νοούμενη ως έκτη μέρα, της οποίας διατρέχουμε το τελευταίο μέρος. Κατόπιν θα ακολουθήσει το ανέσπερο Σάββατο, ενώ δέχεται και την ανάπαυση των αγίων. Κάτι τέτοιο προϋποθέτει την αντίληψη χωρισμού του κόσμου σε χιλιετίες και μας δείχνει πως ο Αυγουστίνος δεν απέρριψε κάτι τέτοιο. Αυτό που απορρίπτει είναι η ενδιάμεση χιλιετία μεταξύ της έκτης και του νέου κόσμου του μέλλοντος. Η έβδομη μέρα σημαίνει εδώ τον κόσμο

του μέλλοντος. Η δεύτερη ερμηνεία βλέπει στα χίλια χρόνια τον συνολικό χρόνο του κόσμου. Όμως ο Αυγουστίνος προτιμά την προηγούμενη. Έτσι, χίλια χρόνια συμπίπτουν με την έκτη χιλιετία που εγκαινίασε ο Χριστός, δηλαδή με την Εκκλησία, στην οποία η βασιλεία του Χριστού θα ασκείται αποτελεσματικά. Βλ. Παπαδόπουλος, *Όπ.π.*, σ. 197-198.

[27] Δεσπότης, (2010), *Όπ.π.*, σ. 329-330. Α΄ Κορ. 15, 22-24: «ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἄδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι· ἀπαρχὴ Χριστός, ἔπειτα οἱ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ· εἶτα τὸ τέλος, ὅταν παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ πατρί, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν».

(Συνεχίζεται)

[1] Μπέγζος, (1995⁴), *Όπ.π.*, σ. 186.

[2] Μπέγζος, (1995⁴), *Όπ.π.*, σ. 186-187.

[3] Μπέγζος, (2011), *Όπ.π.*, σ. 249.

[4] Ο υλικός Χιλιασμός ή σαρκικός Χιλιασμός έχει ιουδαϊκή προέλευση και στηρίζεται σε ραβινική παράδοση, σύμφωνα με την οποία η ιστορία του κόσμου περιέχεται σε επτά χιλιετίες. Οι έξι πρώτες χιλιετίες εκπροσωπούν το πρώτο μέρος της μωσαϊκής εβδομάδας (προμεσσιανική εποχή) και η τελευταία το Σάββατο, τη χιλιετία της αναπαύσεως και της εορτής. Την τελευταία χιλιετία θα επικρατήσει η βασιλεία του Μεσσία στην οποία οι άνθρωποι θα απολαμβάνουν τα υλικά αγαθά (πλούτη, θρίαμβος του Ισραήλ). Βλ. «Χιλιασμός», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* (ΘΗΕ), τ. 12, *Όπ.π.*, στ. 129-130. Επίσης, Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 344.

[5] Adamson, *Όπ.π.*, p. 17-33.

[6] Σκουτέρης, *Όπ.π.*, σ. 345.

[7] Μπέγζος, (2011), *Όπ.π.*, σ. 252. Adamson, *Όπ.π.*, p. 6. S.B. Frost, *Old Testament Apocalyptic* (London: Epworth, 1952). D.S. Russell, *The Method and Message of Jewish Apocalyptic* (Philadelphia: Westminster Press, 1964). J.J. Collins, ed., *Apocalypse: The morphology of a Genre* (Semeia 14. Chico, California: Scholars Press, 1979). C. Rowland, *The Open Heaven*, (London: SPCK, 1982).

[8] Δεσπότης, (2010), *Όπ.π.*, σ. 335.

[9] Μπρατσιώτης, (1992), *Όπ.π.*, σ. 284-285.

[10] Σ. Αγουρίδης, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη*, (Θεσσαλονίκη: εκδ. Π. Πουρναρά, 1994), σ. 57.

[11] Αγουρίδης, (1994), *Όπ.π.*, σ. 610.

[12] Σ. Δεσπότης, *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη. Το βιβλίο της προφητείας. Λειτουργική και Συγχρονιστική Ερμηνευτική Προσέγγιση*, τ. Α΄, (Αθήνα: εκδ. Άθως, 2005), σ. 9.

[13] Δεσπότης, (2005), *Όπ.π.*, σ. 45.

[14] Δεσπότης, (2005), *Όπ.π.*, σ. 15.

[15] Δεσπότης, (2005), *Όπ.π.*, σ. 30-31.